

MARCIN BIDER

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POJĘCIA PUSTELNIKA,
CZYLI ANACHORETY,
W ŚWIETLE KODYFIKACJI PRAWA KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO
PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

WSTĘP

Prawodawca w kan. 603 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹, opisując życie pustelnicze w Kościele łacińskim, posługuje się dwoma terminami: „vita eremitica seu anachoretica”, które na język polski oddano jako „życie pustelnicze, czyli anachoreckie”. W celu przeanalizowania łacińskich źródeł historyczno-prawnych terminu „pustelnik, czyli anachoreta”, zostanie przedstawiona semantyka i frazeologia łacińskich terminów: „eremita” i „anachoreta”. W niniejszym artykule zostanie zastosowana metoda dogmatyczno-prawna. Podstawowa literatura przedmiotu, dotycząca anachoretyzmu, jest bogata, szczególnie ta powstała w językach francuskim² i angielskim³. Również w języku polskim

Ks. dr MARCIN BIDER – adiunkt w Katedrze Prawa, Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, ul. Żytnia 17/19, 08-110 Siedlce; e-mail: biderus@op.pl; <https://orcid.org/0000-0001-9446-1753>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallotinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

² Bogaty wykaz literatury przedmiotu możemy znaleźć m.in. u P. Pilszaka [*L'actualité de la vocation a la vie érémitique pour l'Eglise d'aujourd'hui*, Ouagadougou: Grand Séminaire Saint Jean-Baptiste de Wayalghin 2012, (manuskrypt udostępniony przez Autora)]; H. HEMMER, *Anachorètes*, [w:] *Dictionnaire de Théologie Catholique*, t. I, red. A. Vacant [i in.], Paris: Letouzey et Ané 1909, kol. 1134-1141; H. LECLERCQ, *Erémisme*, [w:] *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, t. V, cz. 1, red. F. Cabrol, H. Leclercq, Paris: Letouzey et Ané 1922, kol. 384-386; P. DOYÈRE, *Ermîtes*, [w:] *Dictionnaire de Droit Canonique*, t. V, red. R. Naz, Paris: Letouzey et Ané 1953, kol. 412-429; C. LIATINE, *Érémitisme*, [w:] *Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique Doctrine et Histoire*, t. V, red. M. Viller [i in.], Paris: Beauchesne 1960, kol. 936-983.

zostały opublikowane wyniki badań na temat anachoretyzmu⁴. Pierwsi mnisi pojawili się na Wschodzie, a życie monastyczne stało się integralną częścią wschodniego „luminis”, przekazanego następnie na łaciński Zachód⁵.

1. TERMINOLOGIA

Grecki termin „anachoreta”⁶, pozostający w powszechnym użyciu do V w.⁷, oznaczał mnicha, żyjącego w „anachorezie” (ἀναχωρησις)⁸, która jest dobrowolnym

³ Od czasu opublikowania przez R.M. CLAY, *The Hermits and Anchorites of England* (London: Methuen & Co 1914, http://www.historyfish.net/anchorites/clay_anchorites.html [dostęp: 8.04.2018]) niewiele nowych danych ustalono w literaturze przedmiotu odnośnie do instytucji anachoretów, szczególnie tych zamieszkujących średniowieczną Anglię. Jednakże w ostatnich latach literatura przedmiotu wzbogaciła się o wiele nowszych prac m.in.: A.K. WARREN, *Anchorites and their Patrons in Medieval England*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press 1985; E.A. JONES, *Rites of Enclosure. The English «Ordines» for the Enclosing of Anchorites*, „Traditio” 67 (2012), s. 145-234; M. HUGHES–EDWARDS, *Solitude and Sociability. The World of the Medieval Anchorite*, [w:] <http://www.buildingconservation.com/articles/anchorites/anchorites.htm> [dostęp: 8.04.2018].

⁴ H. ŚMIAROWSKI, *Pustelniczy kan. 603: uregulowania kanoniczne diecezjalnego życia pustelniczego w Kościele rzymskokatolickim*, Ełk: Fundacja Szlakiem JP2 2016; A. SKORUPA, *Wymiar strukturalny życia pustelniczego*, [w:] <http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/symposium2016konf-3.pdf> [dostęp: 8.04.2018].

⁵ Szerzej na temat historycznych źródeł historii anachoretyzmu w Kościele łacińskim, zob. m.in.: M.G. MILES, *Canon 603. Diocesan Hermits in the Light of Eremitical Tradition*, Romae: Pontificia Universitas Gregoriana 2003, s. 11-114.

⁶ W starożytnym Egipcie anachoretami początkowo zwano chłopów, którzy porzuciwszy własne gospodarstwa rolne, udawali się na pustynię, aby w ten sposób uniknąć obowiązku płacenia podatków. Z upływem czasu mężczyzna, rzadziej kobieta, udawał się w miejsca odosobnione w przekonaniu, iż jedynie porzucenie świata, stanowi właściwą realizację ideału chrześcijańskiego życia, stanowiąc jedyną drogę do zbawienia, zob. H. ĆWIKLIŃSKI, *Anachoreci*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. I, red. F. Gryglewicz [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1989, kol. 475; J. GRIBOMONT, *Anacoreta*, [w:] *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, t. I: A-E, red. A. Di Berardino, Genova–Milano: Marietti 1820, 2008, kol. 257.

⁷ M. DANILUK, J. DUCHNIEWSKI, *Eremiti. I. Podstawy ideowe*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, red. R. Łukaszyk [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1989, kol. 1069-1070.

⁸ W starożytności pas egipskiej piaszczystej pustyni, położony wzdłuż płynących wód Nilu, był zagospodarowany. Znajdowały się tu liczne świątynie, nekropolie, czy kamieniołomy; czasami w tym pasie budowano osady ludzkie. Tutaj chroniły się również osoby, decydujące się na anachorezę, czyli wycofanie się, odejście z ziemi żyzniejszej na pustynię (G.W.H. LAMPE, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: At The Claredon Press 1961, hasło: ἀναχωρησις, ἡ, 1. *departure*, s. 129). Motywy udawania się na pustynię były zróżnicowane. Egipcjacy chłopcy decydowali się na ten krok w czasie żniw, aby w ten sposób wymusić na możnych panach poprawę warunków życia swych rodzin. Uciekali na pustynię również przestępcy ścigani przez aparat administracyjny, niewypłacalni dłużnicy oraz osoby, które można byłoby nazwać „niespokojnymi duchami”. Uciekinierzy często poszukiwali schronienia w jaskiniach czy komorach grobowych. Do tego właśnie typu ucieczek na pustynię odnoszono grecki termin „anachoreza” (ἀναχωρησις), który od IV w. nabrał wyłącznie chrześcijańskiego znaczenia (E. WIPSYZKA, *Wstęp*, [w:] Św. ATANAZY ALEKSANDRYJSKI, *Żywot świętego Antoniego*. Św. ANTONI

porzuceniem świata przez wybranie życia w całkowitym odosobnieniu. Natomiast grecki termin „anachoreza” (*ἀναχωρησις*), oznaczający pierwotnie odejście, znany już klasycznej grece, występuje w Septuagincie (zob. Lb 16, 24; 2 Mch 5, 27; 2 Mch 10, 13)⁹ i greckim Nowym Testamencie (zob. Mt 12, 15; Mt 14, 13; Mt 15, 21)¹⁰, nabierając przenośnego znaczenia¹¹.

Termin „anachoreta” (*ἀναχωρητής*), zapożyczony przez łacińskich kościelnych pisarzy¹², dzięki Benedyktowi z Nursji († 547) na stałe wszedł do „monastikonu”¹³.

PUSTELNIK, *Pisma*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1987, s. 14; H. DYBSKI, *Początki anachoretystyki w Egipcie w świetle nauczania Ojców Kościoła IV i V wieku*, „Studia Teologiczne” 27 [2009], s. 205-209). Anachoreci odwoływali się do nakazu Jezusa Chrystusa z Mt 19, 21 („Jeśli chcesz być doskonały, idź, sprzedaj wszystko, co posiadasz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie. Potem przyjdź i chodź za mną”).

⁹ *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. Editio altera quam recognovit et emendavit Robert Hanhart. Complete Text without Apparatus*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2006, s. 184, 702, 709.

¹⁰ *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, red. R. Popowski, M. Wojciechowski, wyd. 7, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio 1994, s. 52, 67, 73.

¹¹ Jezus Chrystus dokonał symbolicznego odejścia w stronę Tyru i Sydonu, a więc ku narodom pogańskim. Jego „usunięcie się” spośród Żydów (*ἀναχωρησις*) jest trzykrotnie wspomniane u Mt. W ten sposób Ewangelista podkreśla narastający dystans panujący pomiędzy Nauczycielem z Nazaretu a oficjalnymi przedstawicielami Izraela. Pierwsza „anachoreza” (*ἀναχωρησις*) Jezusa miała miejsce po Jego konfrontacji z faryzeuszami, którzy zdecydowanie odrzucili Go jako Mesjasza, co więcej, postanowili Go zabić, gdy po raz pierwszy dał im do zrozumienia, że jest kimś większym niż Świątynia; jest Panem szabatu (zob. Mt 12, 1-13). W odpowiedzi Jezus Chrystus „usunął się stamtąd” (Mt 12, 15). Następnie męczeństwo Jana Chrzciciela skłoniło Jezusa Chrystusa do odejścia z Galilei „na miejsce pustynne”. Jezus Chrystus dostrzegł w śmierci Jana Chrzciciela zapowiedź swej własnej męki. Po raz trzeci odejście Jezusa Chrystusa, wspomniane jest w analizowanym fragmencie, jako skutek prowadzonej dyskusji z faryzeuszami i uczniami w Piśmie, którzy zarzucali Jego uczniom lekceważenie tradycji starszych. W okolicach Magadan nastąpiła definitywna konfrontacja Jezusa Chrystusa z Żydami, którzy domagając się znaku z nieba, który legitymowałby naukę Mesjasza, zignorowali dokonany cud rozmnożenia chleba oraz liczne uzdrowienia (zob. Mt 16, 1-4). Tym razem Jezus Chrystus definitywnie „zostawia ich” (zob. Mt 16, 4b) własnej zatwardziałości. To samo nakazał swym uczniom: „zostawcie ich!” (zob. Mt 15, 14) (J. MACIĄG, *XX niedziela zwykła „A” [Mt 15,21-2] – Jezus i udreżony świat pogański*, [w:] <http://sfd.kuria.lublin.pl/index.php/slowo-na-niedziele/lectio-divina/3446-uhyjiyuyu> [dostęp: 8.04.2018]).

¹² G.S.A. SIDONII, *Carmina* 16,97, [w:] G.S.A. SIDONII, *Epistulae et Carmina (Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi, t. VIII)*, red. Ch. Lütjohann, wyd. 2, München: Monumenta Germaniae Historica 1985, s. 241.

¹³ Benedykt z Nursji († 547) zaliczył anachoretów w *Regule* (rozd. I: *O rodzajach mnichów*) do drugiego rodzaju mnichów, których „cechuje [...] więcej niż gorliwość początków życia zakonnego: oni po długiej próbie w klasztorze, nauczeni przy pomocy wielu braci, umieją walczyć z diabłem. Dobrze wyćwiczeni przechodzą z braterskiego szeregu do walki w pojedynkę w pustelni, już niezawodni bez pomocy innych, lecz wraz z Bogiem i duchem są zdolni walczyć przeciw wadom ciała” (ŚWIĘTY BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, [w:] *Reguła Mistrza. Reguła św. Benedykta*, Tyniec-Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów 2006, s. 392-393).

Oba greckie terminy „anachoreta” (*ἀναχωρητής*) i „hesychasta” (*ἡσυχαστής*)¹⁴ stały się odpowiednikami łacińskiego terminu „eremita”¹⁵, pochodzącego od greckiego terminu *ἐρημίτης*. Grecki termin *ἐρημίτης* nie był znany klasycznej grece¹⁶, natomiast pozostawał w użyciu w literaturze chrześcijańskiej, oznaczając mieszkańca pustyni (*ἐρημος*)¹⁷. Następnie termin „eremita” wszedł na stałe do kręgu języka łacińskiego, którego używali np. Sulpicjusz Sewer († około 420)¹⁸, czy Jan Kasjan († po 432)¹⁹; ten ostatni eremityzm²⁰ przeciwstawiał

¹⁴ Hezychasta to mnich żyjący w hezychii, będącej stanem duszy i ciała niezbędnym do osiągnięcia kontemplacji. W tradycji bizantyjskiej hezychia jest również uznawana za formę życia mniszego, polegającą na milczeniu, nieustannym zagłębianiu swego „umysłu” w modlitwę kontemplacyjną. Charakteryzuje się wolnością od trosk, modlitwą, aktywnością serca, milczeniem, postem, pokorą, pamięcią o śmierci, skrucą, niegniewliwością, czystością, bezsennością, ekstazą. Hezychasta osiąga wyzwolenie z namiętności, zdobywając umiejętność rozróżniania duchów, łącznie z bezbłądnością w teologii (E. OSEK, *Apendyks 2. Leksykon terminów ascetycznych św. Jana Klimaka*, [w:] ŚW. JAN KLIMAK, *Drabina raju*, red. E. Osek, Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki 2011, s. 367).

¹⁵ J. GRIBOMONT, *Eremita*. 1. *Filologia*, [w:] *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, t. III, red. G. Pelliccia, G. Rocca, Roma: Edizioni Paoline 1976, kol. 1153. W literaturze przedmiotu obok terminu „eremita” używano również terminu „eremacula” (L. FERRARIS, *Prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis, Theologica, nec non Ascetica, Polemica, Rubricistica, Historica*, t. III, Lutetiae Parisorum: apud J.-P. Migne 1852, hasło: *Eremita*, s. 723).

¹⁶ GEOFFREY, *A Patristic Greek Lexicon*, hasło: *ἐρημίτης*, s. 548.

¹⁷ Tamże, hasło: *ἐρημος*, s. 548.

¹⁸ „Duo beati Antonii monasteria adii, quae hodie que ab eius discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum in quo beatissimus Paulus primus eremita est diversatus, accessi” (SULPICII SEVERI, *Dialogus Primus* 17, 1, [w:] SULPICII SEVERI, *Libri qui supersunt [Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum]*, t. I], red. C. Halm, Vindobonae: apud C. Geroldi Filium Bibliopolam Academiae 1866, s. 169; tekst polski w przekładzie P.J. Nowaka: „udałem się do dwóch klasztorów świętego Antoniego, które i dzisiaj są zamieszkałe przez jego uczniów. Przybyłem także na to miejsce, w którym przebywał błogosławiony Paweł – pierwszy pustelnik” [SULPICJUSZ SEWER, *Dialogi o życiu św. Marcina*, [w:] *Pisma o św. Marcynie z Tours. Żywot, listy, dialogi*, red. M. Starowieyski, Tyniec–Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów 1995, s. 130]).

¹⁹ Jan Kasjan († około 435) pisał o anachoretach, że „quidam enim summam intentionis suae erga heremi secreta et cordis constituunt puritatem, ut in praeteritis Heliam et Helisaeum nostris que temporibus beatum Antonium alios que eiusdem propositi sectatores familiarissime deo per silentium solitudinis cohaesisse cognoscimus” (IOHANNIS CASSIANI, *Opera*, pars II, *Co[n]lationes XXIII*, coll. XIV,4, [*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, t. XIII], red. M. Petschenig, Vindobonae: apud C. Geroldi Filium Bibliopolam Academiae 1886, s. 400; tekst polski w przekładzie A. Noconia: „jedni, na przykład, cały swój majątek skupiają wokół samotności na pustyni i wokół czystości serca: kiedyś czynili tak Eliasz i Elizeusz, a w naszych czasach błogosławiony Antoni i inni zwolennicy takiego sposobu życia, o których wiemy, że dzięki milczeniu i samotności stali się domownikami Boga” (JAN KASJAN, *Rozmowy z ojcami*, t. II, *Rozmowy XI-XVII*, red. S. Hiżycki, Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów 2015, s. 217).

²⁰ Ten sam źródłół posiada termin „erem”, którego po raz pierwszy użył Rufin z Akwilei († około 411/12) na oznaczenie siedziby mnicha. W takim samym znaczeniu jak się wydaje, został użyty w I poł. V w. w opisie miejsc świętych w Palestynie (*Itinerarium Egeriae* 16,5, [w:] *Itineraria et alia geographica. Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica [Corpus Christianorum Series*

cenobityzmowi²¹. Termin „eremita” występuje również w pismach Heronima ze Strydonu († 419)²². W średniowieczu termin „eremita” przeszedł do języków romańskich, stając się synonimem pustelnika lub mnicha. W łacinie średniowiecznej używanej na terenie ziem wchodzących w skład Korony Polskiej używano zamiennie terminów: „eremita”, „heremita” lub „hermitha”, jako synonimów pustelnika („anachoreta in eremo habitans”) lub członka zakonu pustelniczego („monachus, qui vitam solitariam in eremo agit”)²³, czy później w XVI w. członka zakonu pod wezwaniem św. Pawła pierwszego pustelnika („Ordo Fratrum s. Pauli Primi Eremitae”)²⁴. Eremita według G. Moroni’ego to pobożny człowiek, który przebywa w miejscu odosobnionym w celu całkowitego poświęcenia się Bogu ze szczególnym zwróceniem uwagi na modlitwę ustną i kontemplację rzeczy Bożych. Od eremity należy odróżnić anachoretę, który według

Latina, t. CLXXV], red. P. Geyer [i in.], Brepols Turnhout: 1965, s. 57-58). Stąd też eremitami na łacińskim Zachodzie w literaturze monastycznej nazywano mnichów, poszukujących pełniejszej samotności, którzy nie włączali się w życie wspólnotowe. W późniejszym okresie w średniowieczu inowoużytości eremitami (np. Eremici z Saint-Sever i Eremici z Porta Angelica w Rzymie) (M. DANILUK, *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2000, hasło: *Anachoreci*, s. 29 i *Eremici*, s. 115).

²¹ Cenobici to osoby zachowujące z innymi wiernymi, żyjącymi poza „monasterium” pełną jedność serca i ducha na wzór pierwotnej gminy jerozolimskiej; są to osoby scalone wewnętrznie, które nie są rozdarte pomiędzy światem a Bogiem, osiągając jedność wewnętrzną przez zjednoczenie z Nim (M. DANILUK, *Mnich*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. XII, red. E. Gigilewicz [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2008, kol. 1447; zob. M.G. BIANCO, *Cenobio, cenobita*, [w:] *Nuovo dizionario patristico*, t. I, kol. 984-985).

²² „Trzy są w Egipcie rodzaje mnichów: cenobici, których tamtejsi mieszkańcy nazywają w swoim języku «sauses», my zaś możemy nazywać «wspólnie żyjącymi»; anachoreci, którzy w pojedynkę mieszkają na pustyniach, i stąd ich nazwa, że odosobnili się od ludzi; trzeci rodzaj: rebmoci, najgorszy i zaniedbany, jest to, jeśli nie jedyny, to przeważający rodzaj mnichów w naszej prowincji [św. Hieronim zapewne miał na myśli Pannonię]. Ci mieszkają razem po dwóch lub trzech albo niewielu więcej, żyjąc według swego upodobania, a z tego co zapracują, składają część do wspólnej kasy, by mogli mieć wspólne pożywienie. Mieszkają zaś prawie wszyscy w miastach i twierdzach; nie życie, ale przebiegłość u nich zdaje się być święta, bo cokolwiek sprzedają, to uważają za rzecz wielkiej wartości. Często powstają między nimi spory, bo żyjąc swoim chlebem nie znoszą uległości wobec innych. Mają zwyczaj współzawodniczyć w postach, a to, co powinno być tajemnicą, robią przedmiotem zwycięstwa. Wszystko w nich jest przesadne: szerokie rękawy, obuwie wykrzywione, suknie grubsze, częste westchnienia, odwiedzanie dziewic, uwłaczanie duchownym, a gdy przyjdzie dzień uroczysty, objadają się aż do wymiotów” (HIERONIM ZE STRYDONU, *List XXII*, 34, [w:] *Listy*, t. I [1-50]. *Tekst łaciński i polski*, red. H. Pietras, Kraków: Wydawnictwo WAM 2010, s. 106*).

²³ [b.a.], *Eremita s. heremita s. hermitha*, [w:] *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. III, z. 8 (26): *entafilon-exactionalis*, red. M. Plezia, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Polska Akademia Nauk 1973, kol. 1168.

²⁴ M. BORECKI, *Eremita*, [w:] *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa [i in.], t. VI: *dra-eżby*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1972, s. 559.

G. Moroni'ego, dystansując się od podtrzymywania kontaktów z otoczeniem, odżywia się zebraną roślinnością, naśladując w tym przykład św. Jana Chrzciciela. Synonimem terminu eremita stał się termin asceta²⁵.

2. CODEX IURIS CANONICI

Z upływem czasu, kiedy instytucje zakonne zasadniczo stały się prawie wyłącznie jedyną formą życia radami ewangelicznymi, eremityzm, jako jego indywidualna forma w XVIII w., uległ zapomnieniu²⁶. Prawodawca w *Codex Iuris Canonici* z 1917 r.²⁷ nie regulował prawnego statusu eremitów, ponieważ wydawało się, że instytucja anachorety przeszła już do lamusa historii. Ponieważ stan zakonny zgodnie z can. 487 CIC/17 określono jako „stabilis in communi vivendi”²⁸, dlatego też życie anachoreckie *per se* wyłączono z form życia zakonnego. M. Conte a Coronata m.in. takie elementy jak „stabilis modus vivendi” i „in communi” zaliczał do konstytutywnych elementów stanu zakonnego²⁹. F. Bączkiewicz również uważał, że życie pustelnicze nie należało do stanu zakonnego, chociażby prowadzący je zobowiązywali się do tego ślubami³⁰. H. Jone uważał, że „ad statum religiosum non pertinet qui vitam eremiticam seu solitariam ducit”, chociaż jej prowadzenie w Kościele nie było według niego zabronione³¹. Stąd m.in. D. Bouix, powołując się m.in. na F. Suarez'a († 1617)³², uważał, że prowadzenie życia wspólnego nie należało do istoty stanu zakonnego, chociaż prawodawca zabraniał jego prowadzenia według formy *non approbatam*,

²⁵ G. MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni*, t. XXII, in Venezia: Tipografia Emiliana 1843, s. 30.

²⁶ Zob. F. BOGDAN, *Prawo zakonów, instytucji świeckich i stowarzyszeń życia apostolskiego*, Poznań: Pallotinum 1988, s. 29.

²⁷ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione emi Petri Gaspari et indice analytico-alphabetico auctus*, [b.m.w.]: Typis Polyglottis Vaticanis 1930 [dalej cyt.: CIC/17].

²⁸ „Status religiosus seu stabilis in communi vivendi modus, quo fideles, praeter communia praecepta, evangelica quoque consilia servanda per vota obedientiae, castitatis et paupertatis suscipiunt, ab omnibus in honore habendus est” (can. 487 CIC/17).

²⁹ M. CONTE A CORONATA, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. I: *Normae generales. De clericis. De religiosis. De laicis*, Taurini: Marietti 1939, s. 604-605, nr 500.

³⁰ F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, wyd. 3, Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1957, s. 610, nr 614.

³¹ H. JONE, *Commentarium in Codicem iuris canonici*, t. I, Padeborn: Schöningh 1950, s. 385.

³² F. SVAREZ, *Operis de religione pars secunda: quae est De statu religionis ac tomus tertius in ordine complectens tractatum septimum [...]: in decem libros distributum*, lib. II, c. 4, nr 1, Lugduni: sumptibus Iacobi Cardon & Petri Cauellat 1624, s. 91-92.

do której należałoby według niego zaliczyć również życie pustelnicze. Zakaz prowadzenia życia eremickiego według D. Bouix wynikał z prawa kościelnego³³. Takie stanowisko zajmowane przez kanonistów wynikało z długiego rozwoju pojęcia stanu zakonnego³⁴.

Eremici ze względu na obowiązek prowadzenia życia zakonnego „*stabilis modus vivendi*” i „*in communi*” (can. 487 CIC/17), nawet, jeśli składali śluby, to pozbawieni byli statusu członków instytutów zakonnych. Indywidualni i niezależni eremici nie otrzymywali żadnego statusu prawnego. Równocześnie prawodawca nie zakazywał prowadzenia życia eremickiego. Wspólnoty eremitów żyły według norm prawa diecezjalnego, zobowiązując swych członków do składania ślubów prostych. Jednakże wraz zakończeniem II wojny światowej w kontekście zintensyfikowania myśli teologicznej związanej z obradami Soboru Watykańskiego II, zaczęło odradzać się w Europie życie anachoreckie. Dykasterie Stolicy Apostolskiej, pod wpływem zachodzących zjawisk, poświęcały wiele uwagi anachoretyzmowi, rozstrzygając poszczególne przypadki. W praktyce, jeśli któryś z członków instytutów zakonnych, pragnął podjąć życie eremickie, musiał prosić o indult eksklustracyjny lub sekularyzacyjny (zob. can. 637-645 CIC/17), przechodząc pod władzę ordynariusza miejsca. Czasami indult eksklustracyjny był wydawany w specjalnej formie *ad nutum Sanctae Sedis*, który polegał na tym, że profes, którzy otrzymali ten typ dekretu eksklustracyjnego na czas nieokreślony, pozostawali poza wspólnotą zakonną do momentu aż Stolica Apostolską nie zdecydowała inaczej. Konkretnie przypadki były pełne paradoksów, ponieważ profes, pragnący podjąć życie bardziej ścisłe w samotności jako anachoreci, byli zobowiązani do przynajmniej czasowego opuszczenia stanu zakonnego, który kiedyś przecież dobrowolnie wybrali i nadal pragnęli żyć radami ewangelicznymi. Krytycy ówczesnego stanu prawnego podnosili zarzut, że wobec profesów podniesionych do godności biskupiej, nikt nie żądał bezwzględnego opuszczenia wspólnoty zakonnej. Również podnoszono zarzut, że profes, którzy otrzymali pozwolenie na prowadzenie pracy poza wspólnotą zakonną, nie byli zobowiązani do porzucenia z nią wszelkich łączących ich więzów³⁵.

Życie pustelnicze również w piśmiennictwie teologicznym stało się około 1952 r. przedmiotem licznych studiów. Wtedy to w czasopiśmie francuskim

³³ D. BOUIX, *Tractatus de iure regularium: ubi et de religiosis familiis, quae vota sollemnia, vel etiam simplicia perpetua non habent*, t. I, Parisiis: apud Jacobum Lecoffre et Socios 1857, s. 54-56.

³⁴ Zob. X. 3, 35, 2 (Friedberg II, kol. 596-597); zob. X. 3, 36, 9 (Friedberg II, kol. 607).

³⁵ J. WINANDY, *Eremita. In Occidente (statuto canonico)*, [w:] *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, t. III, kol. 1154-1155.

„La Vie Spirituelle”³⁶ pojawiły się pierwsze publikacje wskazujące na nowe zainteresowanie się tego rodzaju powołaniem w Kościele katolickim³⁷. Sobór Watykański II podjął zagadnienia związane z życiem pustelniczym w kontekście problematyki życia zakonnego³⁸.

3. PRACE REDAKCYJNE NAD KAN. 603 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Wstępne prace nad brzmieniem przyszłego kan. 603 KPK/83 rozpoczęły się już w 1966 r. i trwały aż do 1977 r.³⁹ Już podczas sesji odbytej w 1966 r., Komisja zdecydowała, że terminy takie jak „eremita” i „anachoreta” będą traktowane podczas dalszych prac redakcyjnych jako synonimy⁴⁰. W schemacie z 1966 r. redagowany kanon, jako can. 31, który otrzymał następujące brzmienie: „monachus qui a mundo secendens vitam anachoreticam ducit ut in solitudine, quiete et silentio soli Deo vacare possit, alacri poenitentia atque assidua lectione et prece perfectam caritatem quaerens, non omissa sollicitudine pro tota Ecclesia, in iure nomine eremita gaudet”⁴¹. Następnie redagowany can. 31 podczas posiedzenia

³⁶ RECLUS THÉOPHILE, *Plaidoyer pour l'érémisme*, „La vie spirituelle” 377 (1952), s. 230-242; P. DOYÈRE, *Complexité de l'érémisme*, „La vie spirituelle” 377 (1952), s. 243-255; TENZE, *L'érémisme dans la vie spirituelle et dans la vie religieuse*, „La vie spirituelle” 377 (1952), s. 278-288; A.-M. HENRY, *L'érémisme dans l'histoire*, „La vie spirituelle” 377 (1952), s. 306-308.

³⁷ B. SZEWCZUL, [recenzja] *I nuovi eremiti. La «fuga mundi» nell'Italia di oggi*, Isacco Turina, Milano: Edizioni Medusa 2007, ss. 239, „Prawo Kanoniczne” 53 (2010), nr 3-4, s. 347.

³⁸ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 49-51; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, red. J. Groblicki, E. Florkowski, wyd. 3, Poznań: Pallotinum 2000, s. 148-150, nr 43-44; TENZE, *Decretum de accomodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-703; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 264-265, nr 1.

³⁹ A. GUTIÉRREZ, *Schema Canonum. De institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*, „Commentarium pro Religiosis et Missionaris” 58 (1977), s. 3-34; TENZE, *Schema Novi iuris pro Institutis perfectionis christianae*, „Commentarium pro Religiosis et Missionaris” 58 (1977), s. 193-209; P. HEMPEREK, W. GÓRALSKI, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. I, cz. 1: *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1995, s. 150-154; A. SONDERMANN, *Praedicatio silentiosa et ecclesia minor. Eremitisches Leben nach dem geltenden Recht der katholischen Kirche*, Essen: Ludgerus Verlag 2014, s. 78-88.

⁴⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Acta Commissionis. Opera Consultorum in parandis Canonum Schematibus. De Institutis Perfectionis*, „Communicationes” 6 (1974), nr 1, s. 78.

⁴¹ „Mnich, który oddzielając się od świata prowadzi życie anachoreckie, aby mógł w samotności, spokoju i ciszy oddawać się jedynie Bogu, poprzez gorliwą pokutę (samotność) oraz nieustanną lekturę i modlitwę poszukując doskonałej miłości, nie pomijając troski o cały Kościół, prawnie cieszy się mianem eremity” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelniczcy kan. 603*, s. 24-25).

24 listopada 1966 r. brzmiał: „Nomine anachoretæ seu eremitæ venit monachus qui mundo omnino segregatus, vitam solitariam in quiete et silentio, assidua prece, lectione at alacri poenitentia laudis sacrificium offert et arcana foecunditate apostolica Ecclesiam dilatat”⁴². Natomiast w końcowej redakcji can. 31 przyjął formę: „Nomine eremitæ seu anachoretæ venit religiosus qui vitam complete solitariam in quiete et silentio, assiduaque prece, lectione, labore at alacri poenitentia in laudis sacrificium offert et arcana foecunditate apostolica Ecclesiam ditat”⁴³. Na sesji w listopadzie 1971 r. podczas dyskusji, z związku z prośbami napływającymi z różnych stron świata, wprowadzono – ze względów również redakcyjnych – zamiast sekcji piątej „De institutis exemptis” tytuł V. „De vita eremitica”, dla podkreślenia znaczenia eremickiego życia⁴⁴. Jednakże na sesji w 1972 r. tytuł ten usunięto, proponując zachowanie can. 31⁴⁵, który w schemacie „De Institutis Perfectionis” z 1977 r. już jako can. 92 otrzymał brzmienie: „§ 1. Praeter haec vitae consecratae Instituta Ecclesia agnoscit vitam eremiticam seu anachoreticam, qua christifideles arctiore a mundo secessu, solitudinis silentio, assidua prece et poenitentia, suam in laudem Dei mundi salutem vitam consecrant. § 2. Eremita uti religiosus iure recognoscitur si tria evangelica consilia, voto firmata, profiteatur et propriam vitae actionem sub ductu Ordinarii loci aut competentis moderatoris habeat at servet”⁴⁶.

⁴² PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Ex Actis Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo*, III: *Coetus studiorum «De institutis Perfectionis»* (Sessio I^a), „Communicationes” 16 (1984), nr 2, s. 224. „Mianem anachorety czyli eremity, określa się mnicha, który oddzielony całkowicie od świata przekazuje na ofiarę chwały życie samotnicze w spokoju i ciszy, wśród ustawicznej modlitwy, lektury i gorliwej pokuty, a także szerzy Kościół tajemniczą płodnością apostolską” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 25).

⁴³ Tamże, s. 239. „Mianem eremity albo anachorety określa się zakonnika, jeżeli składa on na ofiarę chwały życie całkowicie samotnicze w spokoju i ciszy wśród nieustannej modlitwy, lektury, pracy i gorliwej pokuty, a także ubogaca Kościół tajemniczą płodnością apostolską” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 25).

⁴⁴ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Acta Commissionis. De Institutis perfectionis*, „Communicationes” 5 (1973), nr 1, s. 65.

⁴⁵ Tamże, s. 66.

⁴⁶ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema canonum de Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum* (reservatum), Typis Polyglottis Vaticanis 1977, s. 28, can. 92: „§ 1. Oprócz tych instytucji życia konsekrowanego Kościół uznaje życie pustelnicze, czyli anachoreckie, dzięki któremu wierni, poprzez surowsze odsunięcie się od świata, milczenie odosobnienia, gorliwą modlitwą i pokutą uświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata. § 2. Pustelnika uznaje się prawnie za zakonnika, jeżeli zobowiąże się on do praktykowania trzech rad ewangelicznych potwierdzonych ślubem, a także prowadzi i zachowuje właściwy sposób życia pod kierownictwem Ordynariusza miejsca albo właściwego przełożonego zakonnego” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 26).

Schemat *De Institutis Perfectionis*, w tym również analizowany can. 92 § 1-2, następnie przekazano 2 lutego 1977 r. do konsultacji dykasteriom Kurii Rzymskiej, Konferencjom Biskupów i Uniom Przełożonych Generalnych⁴⁷. Tenor redagowanego can. 92 § 1-2 na posiedzeniu 29 maja 1979 r. został przedyskutowany⁴⁸. Projektowana norma kanoniczna w wyniku przeprowadzonej dyskusji w 1979 r. otrzymała następujące brzmienie jako can. 38: „§ 1. Praeter vitae consecratae Instituta, Ecclesia agnoscit vitam eremiticam seu anachoreticam, qua christifideles arctiore a mundo secessu, solitudinis silentio, assidua prece et paenitentia, suam in laudem Dei et mundi salutem vitam devovent. § 2. Eremita uti in vita consecrata Deo deditus in iure recognoscitur si tria evangelica Consilia, voto vel alio sacro ligamine firmata, publice profiteatur in manu Episcopi dioecesani et propriam vivendi rationem sub ductu eiusdem servet”⁴⁹. Komisja 20 czerwca 1980 r. schemat z 1979 r. przedstawiła Biskupowi Rzymu, a następnie 29 maja 1979 r. przedredagowała go zgodnie z niektórymi z zaproponowanych zmian⁵⁰. Projektowana norma kanoniczna jako can. 530 § 1-2 otrzymała następujące brzmienie: „§ 1. Praeter vitae consecratae Instituta, Ecclesia agnoscit vitam eremiticam seu anachoreticam, qua christifideles, arctiore a mundo secessu, solitudinis silentio, assidua prece et paenitentia, suam in laudem Dei et mundi salutem vitam devovent; § 2. Eremita uti in vita consecrata Deo deditus in iure recognoscitur si tria evangelica consilia, voto vel alio sacro ligamine firmata, publice profiteatur in manu Episcopi dioecesani et propriam vivendi rationem sub ductu eiusdem servet”⁵¹. W proponowanym can.

⁴⁷ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Acta Commissionis. Schema «De Institutis vitae consecratae» transmittitur*, „Communicationes” 9 (1977), nr 1, s. 52.

⁴⁸ TAZ, *Acta Commissionis. Opera Consultorum in recognoscendis schematibus canonum*, II: *Coetus studiorum de Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*, „Communicationes” 11 (1979), nr 2, s. 328-331.

⁴⁹ Tamże, s. 328. „§ 1. Oprócz (tych) instytucji życia konsekrowanego Kościół uznaje życie pustelnicze czyli anachoreckie (uznaje pustelników czyli anachoretów), przez które wierni w ściślejszym oddzieleniu od świata, milczeniu odosobnienia, wśród gorliwej modlitwy i pokuty ślubują (poświęcają, ofiarowują) swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata. § 2. Pustelnik uznawany jest w prawie przez Kościół za oddanego Bogu w życiu konsekrowanym, jeśli publicznie poprzez ślub albo inne święte więzy zobowiąże się wobec ordynariusza miejsca (albo właściwego Przełożonego) do praktykowania trzech rad ewangelicznych oraz pod jego kierownictwem (jednego albo drugiego) zachowuje właściwy tryb życia” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 27).

⁵⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Relatio. Complectens Synthesim animadversionum ab Em.mis atque Exc.mis Patribus Commissions ad Novissimum Schema Codicis Iuris Canonici Exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis* (Patribus Commissionis stricte reservata), Typis Polyglottis Vaticanis 1981, s. 141-142.

⁵¹ TAZ, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum* (Patribus Commissionis reservatum),

530 § 2 w schemacie z 1980 r. zamiast „in iure recognoscitur” wprowadzono „in iure agnoscitur”⁵². Ostatecznie dyskutowany can. 530 § 1-2 schematu z 1982 r., już jako can. 604 § 1-2, otrzymał natępujące brzmienie: „§ 1. Praeter vitae consecratae instituta, Ecclesia agnoscit vitam eremiticam seu anachoreticam, qua christifideles, arctiore a mundo secessu, solitudinis silentio, assidua prece et paenitentia, suam in laudem Dei et mundi salutem vitam devovent. § 2. Eremita, uti Deo deditus in vita consecrata, iure agnoscitur si tria evangelica, voto vel alio sacro ligamine firmata, publice profiteatur in manu Episcopi dioecesanii et propriam vivendi rationem sub ductu eiusdem servet”⁵³.

4. KODEKS PRAWA KANONICZNEGO

Prawodawca tenor kan. 603 KPK/83⁵⁴ umieścił w części III, sekcji I, w tytule I „Normae communes [...]”. W sekcji tej zawarte są normy fundamentalno-doktrynalne, mające znaczenie dla wszystkich rodzajów życia konsekrowanego⁵⁵.

B.W. Zubert w swym komentarzu do kan. 603 KPK/83 życie pustelnicze zaliczył do nowych form życia konsekrowanego. Według niego, życie pustelnicze to sposób życia, „[...] w którym wierni przez surowsze odsunięcie się od świata, milczenie odosobnienia, gorliwą modlitwą i pokutą poświęcają swoje życie na

Libreria Editrice Vaticana 1980, s. 128: „§ 1. Oprócz instytucji życia konsekrowanego, Kościół uznaje życie pustelnicze, czyli anachoretyczne, w którym wierni przez surowsze odsunięcie się od świata, milczenie odosobnienia, gorliwą modlitwą i pokutą poświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata. § 2. Pustelnik jest uznawany prawnie za oddanego Bogu w życiu konsekrowanym, jeśli poprzez ślub albo inne święte więzy zobowiązuje się publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych i pod jego kierownictwem zachowuje właściwy tryb życia” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 27-28).

⁵² PONTIFICIA COMMISSIO CODICI CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema Novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1982, s. 112.

⁵³ „§ 1. Oprócz instytucji życia konsekrowanego, Kościół uznaje życie pustelnicze, czyli anachoretyczne, w którym wierni przez surowsze odsunięcie się od świata, milczenie odosobnienia, gorliwą modlitwą i pokutą poświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata. § 2. Pustelnika uznaje się prawnie za oddanego Bogu w życiu konsekrowanym, jeśli poprzez ślub albo inne święte więzy zobowiązuje się publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych i pod jego kierownictwem zachowuje właściwy tryb życia” (tłumaczenie: ŚMIAROWSKI, *Pustelnicy kan. 603*, s. 29).

⁵⁴ Pop. T. RINCÓN-PÉREZ, *Com. ad can. 603*, [w:] *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II, cz. 2, red. Á. Marzoa [i in.], wyd. 3, Pamplona: Eunsa 2002, s. 1497-1499.

⁵⁵ B.W. ZUBERT, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. II, cz. 3: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1990, s. 17.

chwałę Boga i zbawienie świata”. Wyliczone przez prawodawcę w kan. 603 § 1 KPK/83 elementy teologiczno-kanoniczne decydują o odrębności tej formy życia konsekrowanego. Norma komentowanego kanonu nie określa, czym jest w istocie „odsunięcie się od świata”, ale wydaje się, że w aktualnych warunkach społeczno-kulturowych nie musi być to konieczne odsunięcie się od świata w formie znanej w poprzednich wiekach. Wydaje się, że może przybrać współcześnie odmienną postać, ale z tym że musi być to rzeczywiste odsunięcie się w samotność⁵⁶. Odsunięciu się od świata powinno towarzyszyć zachowanie milczenia w odosobnieniu, praktyka gorliwej modlitwy i pokuty, dzięki czemu pustelnik jest w stanie oddać swe życie na chwałę Boga i zbawienie świata⁵⁷. Prawodawca w Kościele łacińskim nie przewiduje dla tego typu życia konsekrowanego żadnych form wspólnotowych⁵⁸. Chociaż należy tu wspomnieć o zjawisku anachoretów, co prawda żyjących samotnie, ale mogących czasami osiedlać się obok doświadczonego pustelnika, stając się w ten sposób jego uczniami. Zazwyczaj jest ich kilku, a zdecydowanie rzadziej kilkunastu. Więzy łączące anachoretów są dość luźne i ulegają zmianom uzależnionym od bieżącej sytuacji. Takie skupiska mnichów, jako rodzaj struktury osobowej kolonii eremitów, w literaturze zwykło się określać mianem ośrodka semianachoreckiego⁵⁹ lub w tradycji Kościoła wschodniego ławrą⁶⁰.

Pustelnik według kan. 603 § 2 KPK/83 to osoba poświęcona Bogu, która „[...] poprzez śluby lub inne święte więzy zobowiązuje się publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych i pod jego kierownictwem zachowuje właściwy tryb życia”. Złożenie profesji rad ewangelicznych wobec biskupa diecezjalnego⁶¹ i pozostawanie w formalnej zależności od

⁵⁶ Tamże, s. 41.

⁵⁷ A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Normy wspólne wszystkim instytutom życia konsekrowanego*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II, cz. 2: *Księga II. Lud Boży. Część 3. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, red. J. Krukowski, Poznań: Pallotinum 2006, s. 36.

⁵⁸ ZUBERT, *Komentarz*, s. 41; por. PAULUS PP. VI, *Epistula Optimam partem ad Rev.mum Patrem Andream Poisson, Ordinis Cartusiensis Ministrum Generalem, ob universae religioe communitatis Coetum habendum* (28.04.1971), AAS 63 (1971), s. 447-450.

⁵⁹ P. SZCZUR, *Początki życia pustelniczego w Kościele*, referat wygłoszony na spotkaniu Podkomisji KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, Centrum Promocji IFŻK oraz diecezjalnych referentów ds. IFŻK, Siedlce, 12 marca 2016 r., s. 3-4, [w:] http://www.historyfish.net/anchorites/clay_anchorites.html [dostęp: 8.04.2018].

⁶⁰ Pop. J. NAUMOWICZ, *Ławra*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. XI, red. S. Wilk [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2006, kol. 426.

⁶¹ D.J. ANDRÉS, *Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al Codice*, wyd. 2, Roma: Edurclia 1999, s. 52.

niego to elementy teologiczno-kanoniczne, których zachowanie decyduje o uznaniu wiernego za pustelnika *sensu stricto*⁶².

Przedmiotem zobowiązań pustelnika są rady ewangeliczne, tak jak w przypadku członków instytutów życia konsekrowanego (por. kan. 674 KPK/83). Jego przełożonym pozostaje w każdym przypadku biskup diecezjalny, co powinno zostać określone w statucie, wydanym przez biskupa diecezjalnego⁶³. Eremityzm ma charakter diecezjalny, ponieważ poddano go diecezjalnemu biskupowi. Przez pojęcie pustelnika nie należy rozumieć tych profesów, którzy zgodnie z przepisami prawa, nie tracąc łączności z własnym instytutem, pozostają w posłuszeństwie w stosunku do własnych przełożonych i wiodą życie w odosobnieniu *ad tempus*⁶⁴.

Wymienione powyżej konstytutywne elementy decydują o odrębności tej formy życia konsekrowanego w Kościele. Prawodawca kościelny w sposób bardzo ogólny mówi o „odsunięciu się od świata”. Życie eremickie podlega Kongregacji ds. Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego⁶⁵.

Promulgacja kan. 603 § 1-2 KPK/83 położyła kres trudnościom, które dotyczyły profesów, pragnących podjąć życie pustelnicze⁶⁶.

Papież Jan Paweł II († 2005) w liście apostolskim *Oriente Lumen* z 2 maja 1995 r.⁶⁷ napisał, że współczesnemu czytelnikowi, tak jak w starożytności, anachoretyzm nadal ukazuje piękno swego ideału⁶⁸. Starożytny ideał życia

⁶² ZUBERT, *Komentarz*, s. 41.

⁶³ Tamże, s. 41-42.

⁶⁴ Tamże, s. 42.

⁶⁵ „Congregationi etiam subiciuntur vita eremitica, ordo virginum harumque consociationes ceteraque formae vitae consecratae” (IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio Apostolica *Pastor Bonus* de Romana Curia (28.06.1988), AAS 80 [1988], s. 888).

⁶⁶ ANDRÉS, *Il diritto*, s. 52.

⁶⁷ IOANNES PAULUS PP. II, Epistula Apostolica *Oriente Lumen* (2.05.1995), AAS 87 (1995), s. 754; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, *List apostolski „Oriente Lumen” w setną rocznicę Listu apostolskiego „Orientalium dignitatis” papieża Leona XII*, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła: od «Vaticanum II» do «Ripartire da Cristo»*, red. B. Hylla, wyd. 2, Kraków: Alleluja 2013, s. 567-568, nr 9, nr 1500.

⁶⁸ Bizantyjska dyscyplina odnośnie do anachoretów nadal jest przestrzegana m.in. na górze Atos w Grecji. Papież Pius XII określił eremitę jako „religiosus qui, ad normam statutorum vitam anachoreticam ducit, firma dependentia a suae Religionis Superioribus” (PIUS PP. XII, Litterae Apostolicae motu proprio datae *Postquam Apostolicis Litteris* [9.02.1952], AAS 44 [1952], s. 147, can. 313 § 4). Prawodawca w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich dzieli anachoretów na: eremitów *sensu stricto*, członków podlegających monasterowi *sui iuris*, którzy, odłączając się od świata, oddają się całkowicie kontemplacji spraw Boskich (kan. 481-485 KKKW) oraz pozostałych ascetów, naśladowujących życie eremickie (kan. 570 KKKW; T. RINCÓN-PÉREZ, *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty prawa polskiego prawa*

anachoreckiego, tak jak niegdyś rozpałał serca i umysły kobiet oraz mężczyzn, wstępujących na wąską drogę życia eremickiego, tak również dzieje się to w czasach współczesnych⁶⁹.

ZAKOŃCZENIE

Prawodawca w KPK/83 w przeciwieństwie do CIC/17, mając na uwadze współczesne warunki, wprowadził instytucję życia pustelniczego, zwanego również anachoreckim, jako indywidualną formę życia konsekrowanego. W ten sposób życie pustelnicze otrzymało status kanoniczny w systemie prawa Kościoła łacińskiego. Eremici za zgodą biskupa diecezjalnego mogą łączyć się we wspólnoty eremickie, które jednak nie stają się przez to instytucjami zakonnymi, ani nie stanowią form życia wspólnotowego. Prawodawca umieścił normy o życiu eremickim w „normae communes”, ponieważ wierni prowadzący ten rodzaj życia konsekrowanego nie mogą być członkami instytucji zakonnych lub świeckich.

wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer 2011, s. 498).

⁶⁹ Monastycyzm wschodni cechuje się jednością, nie znając, tak jak to ma miejsce w przypadku łacińskiego eremityzmu, tworzenia się różnorodnych form życia apostolskiego. Formy życia monastycznego, począwszy od tych cenobitycznych, tak jak go pojmowali Pachomiusz († 346) czy Bazyl z Cezarei († 379), do najbardziej rygorystycznego eremityzmu, praktykowanego na przykład przez Antoniego Pustelnika († 356), czy Makarego Egipskiego († 390), odpowiadają raczej etapom drogi duchowej, a nie różnym wyborom stanu życia. Ponadto, wschodnia tradycja, nie pojmując raczej monastycyzmu jako odrębnego stanu właściwego jednej tylko kategorii chrześcijan, uznaje go za punkt odniesienia dla wszystkich ochrzczonych, ze względu na jego emblematyczne znaczenie jako syntezy chrześcijaństwa. Życie duchowe w Kościele wschodnim cechuje wielkie bogactwo form, wśród których za najdoskonalszą jest uważany właśnie monastycyzm. W przeciwieństwie do życia zakonnego na Zachodzie, w monastycyzmie wschodnim nie posiada wielu reguł zakonnych jak ma to miejsce na łacińskim Zachodzie. Wynika to z samej koncepcji życia monastycznego, którego jedynym celem jest zjednoczenie z Bogiem w całkowitym wyrzeczeniu się życia świeckiego. Bóg, powołując do oddania się Jemu w sposób całkowity, tak jak w przypadku życia monastycznego, obdarza człowieka możliwością osiągnięcia najwyższego stopnia tego, co ludzka wrażliwość, wielka kultura duchowa i głębia serca są w stanie wyrazić. Monastycyzm w ujęciu wschodnim jawi się nam jako miejsce profetycznego spotkania człowieka z Bogiem (A. MIRONOWICZ, *Specyfika życia monastycznego w Europie Wschodniej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 1 [2010], s. 225).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallotinum, 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione emi Petrii Gaspari et indice analytico-alphabetico auctus, [b.m.w.]: Typis Polyglottis Vaticanis 1930.
- Corpus iuris canonici, t. II: Decretalium collectiones, red. A.L. Richter, A. Friedberg, Union, N.J.: Lawbook Exchange 2000.
- Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, red. R. Popowski, M. Wojciechowski, wyd. 7, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio 1994.
- IOANNES PAULUS PP. II: Constitutio Apostolica Pastor Bonus de Romana Curia (28.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-930.
- IOANNES PAULUS PP. II: Epistula Apostolica Orientale Lumen (2.05.1995), 87 AAS (1995), s. 745-774; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, List apostolski Orientale Lumen w setną rocznicę Listu apostolskiego Orientalium dignitatis papieża Leona XII, [w:] Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła: od Vaticanum II do Ripartire da Cristo, red. B. Hylla, wyd. 2, Kraków: Alleluja 2013, s. 567-575.
- Kodeks Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin: Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium 2002.
- PAULUS PP. VI: Epistula Optimam partem ad Rev.mum Patrem Andream Poisson, Ordinis Cartusiensis Ministrum Generalem, ob universae religiosae communitatis Coetum habendum (28.04.1971), AAS 63 (1971), s. 447-450.
- PIUS PP. XII: Litterae Apostolicae motu proprio datae Postquam Apostolicis Litteris (9.02.1952), AAS 44 (1952), s. 65-162.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI CANONICI RECOGNOSCENDO: Codex Iuris Canonici. Schema Novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum, Typis Polyglottis Vaticanis 1982.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI CANONICI RECOGNOSCENDO: Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatiumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum (Patribus Commissionis reservatum), Libreria Editrice Vaticana 1980.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Acta Commissionis. Opera Consultorum in parandis Canonum Schematibus. De Institutis Perfectionis, *Communicationes* 6 (1974), nr 1, s. 72-93.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Acta Commissionis. De Institutis perfectionis, *Communicationes* 5 (1973), nr 1, s. 47-69.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Acta Commissionis. Schema „De Institutis vitae consecratae” transmittitur, *Communicationes* 9 (1977), nr 1, s. 52-61.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Acta Commissionis. Opera Consultorum in recognoscendis schematibus canonum, II: Coetus studiorum de Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum, *Communicationes* 11 (1979), nr 2, s. 296-346.

- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Ex Actis Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo, III: Coetus studiorum „De institutis Perfectionis” (Sessio I^a), *Communicationes* 16 (1984), nr 2, s. 196-239.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Relatio. Complectens Synthesim animadversionum ab Em. mis atque Exc. mis Patribus Commissionis ad Novissimum Schema Codicis Iuris Canonici Exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis (Patribus Commissionis stricte reservata), Typis Polyglottis Vaticanis 1981.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Schema canonum de Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum (reservatum), Typis Polyglottis Vaticanis 1977.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II: Decretum de accomodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-712; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst polski, red. J. Groblicki, E. Florkowski, wyd. 3, Poznań: Pallotinum 2000, s. 264-275.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II.: Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst polski, red. J. Groblicki, E. Florkowski, wyd. 3, Poznań: Pallotinum 2000, s. 105-170.
- Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. Editio altera quam recognovit et emendavit Robert Hanhart. Complete Text without Apparatus, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2006.

LITERATURA

- [b.a.], Eremita s. heremita s. hermitha, [w:] Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce, t. III, z. 8 (26): entafilon-exactionalis, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Polska Akademia Nauk 1973, kol. 1168.
- ANDRÉS Domingo J.: Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al Codice, wyd. 2, Roma: Edurcla 1999.
- BĄCZKOWICZ Franciszek, BARON Józef, STAWINOĞA Władysław: Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. I, wyd. 3, Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1957.
- BENEDYKT Z NURSIJ ŚWIĘTY, Reguła, [w:] Reguła Mistrza. Reguła św. Benedykta, Tyniec–Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów 2006, s. 373-503.
- BIANCO Maria G.: Cenobio, cenobita, [w:] Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane, t. I: A-E, red. A. Di Berardino, Genova–Milano: Marietti 1820, 2008, kol. 984-985.
- BOGDAN Franciszek: Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego, Poznań: Pallotinum 1988.
- BORECKI Marian: Eremita, [w:] Słownik polszczyzny XVI wieku, red. M.R. Mayenowa [i in.], t. VI: dra-ezby, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1972, s. 559.
- BOUX Dominique: Tractatus de iure regularium: ubi et de religiosis familiis, quae vota solemnia, vel etiam simplicia perpetua non habent, t. I, Parisiis: apud Jacobum Lecoffre et Socios 1857.
- CHRAPKOWSKI Arnold, KRZYWDA Józef: Normy wspólne wszystkim instytutom życia konsekrowanego, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II, cz. 2: Księga II. Lud Boży. Część 3. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, red. J. Krukowski, Poznań: Pallotinum 2006, s. 9-39.
- CLAY Rotha M.: The Hermits and Anchorites of England, London: Methuen & Co 1914, http://www.historyfish.net/anchorites/clay_anchorites.html [dostęp: 8.04.2018].

- CONTE A CORONATA Matthaeus: Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum, t. I: Normae generales. De clericis. De religiosis. De laicis, Taurini: Marietti 1939.
- ĆWIKLIŃSKI Henryk: Anachoreci, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. I, red. F. Gryglewicz [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1989, kol. 474-475.
- DANILUK Mirosław, JERZY Duchniewski: Eremici. I. Podstawy ideowe, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. IV, red. R. Łukaszyk [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1989, kol. 1069-1070.
- DANILUK Mirosław: Encyklopedia instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2000.
- DANILUK Mirosław: Mnich, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. XII, red. E. Gigilewicz [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2008, kol. 1447.
- DOYÈRE Pierre: Complexité de l'érémisme, *La vie spirituelle* 377 (1952), s. 243-255.
- DOYÈRE Pierre: Ermites, [w:] Dictionnaire de Droit Canonique, t. V, red. R. Naz, Paris: Letouzey et Ané 1953, kol. 412-429.
- DOYÈRE Pierre: L'érémisme dans la vie spirituelle et dans la vie religieuse, *La vie spirituelle* 377 (1952), s. 278-288.
- DYBSKI Henryk: Początki anachretyzmu w Egipcie w świetle nauczania Ojców Kościoła IV i V wieku, *Studia Teologiczne* 27 (2009), s. 203-229.
- FERRARIS Lucii, Prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis, Theologica, nec non Ascetica, Polemica, Rubricistica, Historica, t. III, Lutetiae Parisorum: apud J.-P. Migne 1852.
- Gai Sollii Apollinaris SIDONII: Carmina, [w:] Gai Sollii Apollinaris SIDONII, Epistylae et Carmina (Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi, t. VIII), red. Ch. Lütjohann, wyd. 2, München: Monumenta Germaniae Historica 1985, s. 173-264.
- GRIBOMONT Jean: Anacoreta, [w:] Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane, t. I: A-E, red. A. Di Berardino, Genova-Milano: Marietti 1820, 2008, kol. 257.
- GRIBOMONT Jean: Eremita. 1. Filologia, [w:] Dizionario degli Istituti di Perfezione, t. III, red. G. Pelliccia, G. Rocca, Roma: Edizioni Paoline 1976, kol. 1153.
- GUTIÉRREZ Anastasius: Schema Canonum. De institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum, *Commentarium pro Religiosis et Missionaris* 58 (1977), s. 3-34.
- GUTIÉRREZ Anastasius: Schema Novi Iuris pro Institutis perfectionis christianae, *Commentarium pro Religiosis et Missionaris* 58 (1977), s. 193-209.
- HEMMER Hippolyte: Anachorètes, [w:] Dictionnaire de Théologie Catholique, t. I, red. A. Vacant [i in.], Paris: Letouzey et Ané 1909, kol. 1134-1141.
- HEMPEREK Piotr, GÓRALSKI Wojciech: Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r., t. I, cz. 1: Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1995.
- HENRY Antonin M.: L'érémisme dans l'histoire, *La vie spirituelle* 377 (1952), s. 306-308.
- HUGHES-EDWARDS Mari: Solitude and Sociability. The World of the Medieval Anchorite, [w:] <http://www.buildingconservation.com/articles/anchorites/anchorites.htm> [dostęp: 8.04.2018].
- IOHANNIS CASSIANI, Opera, pars II, IOHANNIS CASSIANI, Co(n)lationes XXIII (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, t. XIII), red. Michael Petschenig, Vindobonae: apud C. Geroldi Filivm Bibliopolam Academiae 1886; tekst polski w: JAN KASJAN, Rozmowy z ojcami, t. II, Rozmowy XI-XVII, red. Sz. Hiżycki, Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów 2015.
- Itinerarium Egeriae, [w:] Itineraria et alia geographica. Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica (Corpus Christianorum Series Latina, t. CLXXV), red. P. Geyer [i in.], Brepols: Turnhout 1965, s. 35-103.
- JONE Heribertus: Commentarium in Codicem iuris canonici, t. I, Padeborn: Schöningh 1950.
- JONES Edward A.: Rites of Enclosure. The English „Ordines” for the Enclosing of Anchorites, *Traditio* 67 (2012), s. 145-234.

- LAMPE Geoffrey W.H.: A Patristic Greek Lexicon, Oxford: At The Claredon Press 1961.
- LECLERCQ Henri: Erémítisme, [w:] Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie, t. V, cz. 1, red. F. Cabrol, H. Leclercq, Paris: Letouzey et Ané 1922, kol. 384-386.
- LIATINE Clément: Érémitisme, [w:] Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique Doctrine et Histoire, t. IV, red. M. Viller [i in.], Paris: Beauchesne 1960, kol. 936-983.
- MACIĄG Józef: XX niedziela zwykła „A” (Mt 15,21-2) – Jezus i udręczony świat pogański, [w:] <http://sfd.kuria.lublin.pl/index.php/slowo-na-niedziele/lectio-divina/3446-uhyjyuyy> [dostęp: 8.04.2018].
- MILES Mark G.: Canon 603. Diocesan Hermits in the Light of Eremitical Tradition, Romae: Pontificia Universitas Gregoriana 2003.
- MIRONOWICZ Antoni: Specyfika życia monastycznego w Europie Wschodniej, *Przegląd Wschodnio-europejski* 1 (2010), s. 225-241.
- MORONI Gaetano: Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni, t. XXII, in Venezia: Tipografia Emiliana 1843.
- NAUMOWICZ Józef: Ławra, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. XI, red. S. Wilk [i in.], Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2006, kol. 426.
- OSEK Ewa: Apendyks 2. Leksykon terminów ascetycznych św. Jana Klimaka, [w:] Św. JAN KLIMAK, Drabina raj, red. E. Osek, Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki 2011, s. 368-437.
- PILSZAK Paweł: L'actualité de la vocation a la vie érémitique pour l'Eglise d'aujourd'hui, Ouagadougou: Grand Séminaire Saint Jean-Baptiste de Wayalghin, 2012 [mps].
- RECLUS THÉOPHILE, Plaidoyer pour l'érémitisme, *La vie spirituelle* 377 (1952), s. 230-242.
- RINCÓN-PÉREZ Tomás: Com. ad can. 603, [w:] Comentario exegético al Código de Derecho Canónico, t. II, cz. 2, red. Á. Marzoa [i in.], wyd. 3, Pamplona: Eunsa 2002, s. 1497-1499.
- RINCÓN-PÉREZ Tomás: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechny i partykularny ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty prawa polskiego prawa wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer 2011, s. 480-576.
- SKORUPA Ambroży: Wymiar strukturalny życia pustelniczego, [w:] http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/sympozjum2016_konf-3.pdf [dostęp: 8.04.2018].
- SONDERMANN Antonina: Praedicatio silentiosa et ecclesia minor. Eremitisches Leben nach dem geltenden Recht der katholischen Kirche, Essen: Ludgerus Verlag 2014.
- SULPICII SEVERI, Dialogus Primus, [w:] Sulpicii Severi, Libri qui supersunt (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, t. I), red. C. Halm, Vindobonae: apud C. Geroldi Filium Bibliopolam Academiae 1866, s. 152-180; tekst polski w: SULPICJUSZ SEWER, Dialogi o życiu św. Marcina, [w:] Pisma o św. Marcinie z Tours. Żywot, listy, dialogi, red. M. Starowieyski, Tyniec-Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów 1995, s. 107-187.
- SVAREZ Franciscvs: Operis de religione pars secunda: quae est De statu religionis ac tomus tertius in ordine complectens tractatum septimum [...]: in decem libros distributum, Lugduni: sumptibus Iacobi Cardon & Petri Cauellat 1624.
- SZCZUR Piotr: Początki życia pustelniczego w Kościele, referat wygłoszony na spotkaniu Podkomisji KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, Centrum Promocji IFŻK oraz diecezjalnych referentów ds. IFŻK, Siedlce, 12 marca 2016 r., [w:] http://www.historyfish.net/anchorites/clay_anchorites.html [dostęp: 8.04.2018].
- SZEWCZUL Bożena: [recenzja] I nuovi eremiti. La „fuga mundi” nell'Italia di oggi, Isacco Turina, Milano: Edizioni Medusa 2007, ss. 239, *Prawo Kanoniczne* 53 (2010), nr 3-4, s. 347-351.
- ŚMIAROWSKI Henryk: Pustelniczy kan. 603: uregulowania kanoniczne diecezjalnego życia pustelniczego w Kościele rzymskokatolickim, Elk: Fundacja Szlakiem JP2 2016.

- WARREN Ann K.: *Anchorites and their Patrons in Medieval England*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press 1985.
- WINANDY Jacques: *Eremita*. In *Occidente (statuto canonico)*, [w:] *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, t. III, red. G. Pelliccia, G. Rocca, Roma: Edizioni Paoline 1976, kol. 1154-1155.
- WIPSYZKA Ewa: *Wstęp*, [w:] *Św. ATANAZY ALEKSANDRYJSKI, Żywot świętego Antoniego*. Św. ANTONI PUSTELNIK, Pisma, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1987, s. 7-27.
- ZUBERT Bronisław W.: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. II, cz. 3: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1990.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POJĘCIA PUSTELNIKA, CZYLI ANACHORETY,
W ŚWIETLE KODYFIKACJI PRAWA KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO
PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

S t r e s z c z e n i e

Przedmiotem artykułu jest kształtowanie się pojęcia pustelnika, czyli anachorety, w świetle kodyfikacji prawa Kościoła łacińskiego po Soborze Watykańskim II. Prawodawca w kan. 603 KPK/83 stosuje dwa terminy pustelnika i anachorety, które używane zamiennie, mają bogatą semantykę prezentowaną przez autora, która swymi korzeniami sięga chrześcijańskiej starożytności. Prawodawca w CIC/17 nie unormował kanonicznego statusu życia pustelniczego w Kościele łacińskim. Dopiero w okresie kodyfikacji po Soborze Watykańskim II została ukształtowana norma kanoniczna regulująca życie pustelnicze. W wyniku prac kodyfikacyjnych w kan. 603 KPK/83 życie pustelnicze zostało uznane za jedną z form indywidualnego życia konsekrowanego. Życie pustelnicze w czasach współczesnych, zarówno w tradycji bizantyjskiej, jak i łacińskiej, na nowo się rozwija, pociągając swym powabem zarówno kobiety, jak i mężczyzn.

Słowa kluczowe: anachoreza; hezychasta; cenobityzm; eremityzm

THE FORMATION OF THE CONCEPT OF A HERMIT, OR AN ANCHORITE,
IN THE LIGHT OF THE CODIFICATION OF THE LATIN CHURCH LAW
AFTER THE II VATICAN COUNCIL

S u m m a r y

The subject of the article is the formation of the concept of a hermit or an anchorite in the light of the codification of the Latin Church law after the Second Vatican Council. The legislator in the can. 603 CCL uses two terms of a hermit and an anchorite which used interchangeably have a rich semantics presented by the author which roots date back to Christian antiquity. The legislator in the CIC did not regulate the canonical status of the eremitic life in the Latin Church. It was only in the period of the codification after the Second Vatican Council the canonical norm regulating the eremitic life was redacted. As a result of the codification works in the can. 603 CCL the eremitic life was recognized as one of the forms of individual consecrated life. The eremitic life in the modern times, both in the Byzantine and Latin traditions, is developing again, attracting both women and men with its beauty.

Key words: anachoresis; hesychast; cenobitism; eremitismo